

Fantasifulle lengsler og idealisererte forestillinger – barn i ungdommens venterom¹

Randi Wærdahl

Å bli tenåring representerer noe helt spesielt i vår kultur. Når du er tolv år er du fortsatt litt barn. Selv om mange er eldst på (barne-)skolen sin og nyter en slags seniorstatus på grunn av det, så er det fortsatt tillatt å leke litt når en er tolv. Selv om både kropp og sosiale spilleregler forandrer seg og jevnaldrende får en stadig viktigere posisjon i meningsutveksling og forhandlinger, så er det fortsatt lov å søke råd og trøst hos far eller mor. Men mange fedre og mødre begynner å miste grepet på det som er viktig i livet for barnet sitt akkurat i denne alderen. "De hakke peiling" som en av mine tolv år gamle informanter så treffende uttrykte det.

Og hvem er det som har "peiling"? Noen ungdommer de kjenner, kanskje, noen kule voksne, noen har idoler eller forbilder som helt klart har "peiling", men det er først og fremst vennene som er medaktører og publikum i den prosessen det er å gå fra tolv- til tret-*tenåring*. Andre tolvåringer vet hva det vil si å være tolv. Eller, de er i alle fall sammen om ikke helt å vite hva det er å være tretten, hva som vil skje når de begynner i ungdomskolen eller hva annet som venter dem i den nære framtid.

Hva er det så en trenger å ha "peiling" på? Når dette spørsmålet stilles, blir ordet mer betydningsfullt. Å peile innebærer å stake ut en kurs, finne en retning og å kunne orientere seg i et landskap. Og valgene en gjør mens en

¹ Artikkelen bygger på analyser fra doktorgradsavhandlingen: Randi Wærdahl (2003): *Learning by consuming. Consumer culture as a condition for socialization and every day life at the age of 12*. Rapport 4:2003, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

peiler, har betydning for den vei en kommer til å gå og hva en ønsker å gjøre og hvem en ønsker å være.

Når en er tolv, er det lov til å prøve ut ulike roller, å drømme seg til prestasjoner og fantasere om popularitet. Kanskje også frykte at en ikke blir populær eller likt. Å bli tenåring handler på mange måter om å spørre seg selv hvem en er, hvordan en blir sett på av andre og hvordan en kan forme dette bildet av seg selv.

I denne artikkelen vil jeg vise noen eksempler på de valg tolvåringer står overfor når de står på terskelen til å bli ungdommer. I hovedsak vil jeg se disse valgene i lys av forbruksforskeren Colin Campbells (1987) begrep om idealiserte selvbilder. Gjennom Campbells begreper kan vi analysere barnets individualiseringsprosess når det er i ferd med å finne en selvstendig posisjon som familiemedlem og som individ innenfor og ut over de kulturelle forestillinger om "barnet". Det er først og fremst de forhandlingene som foregår i hjemmet som blir brukt som eksempler her, med hovedvekt på tolvåringers egne resonnement rundt sin rolle som forbrukere og økonomiske aktører. Perspektivet gir rom for å forstå barn som aktører og "medoppdragere" i utviklingen av både selvstendighet, selvfølelse og som skapere av sin egen biografi.

Dagdrømmer og utviklingen av selvet

Ifølge Colin Campbell så higer det moderne forbrukersamfunnets mennesker etter å realisere idealiserte bilder av seg selv eller å skape seg selv som et ideal. Disse forestillingene om en idealisert væren er et resultat av det Campbell beskriver som den fantasifulle livsnyttelse (hedonisme) som utgjør forbrukersamfunnets ånd (Campbell 1987:213). Men selv om strevet etter skjønnhet, suksess, prektighet, dyktighet eller andre idealiserte forestillinger om mennesket kan framtre som egen-kjærlighet eller narcissisme, vil Campbell hevde at både fantasiene og dagdrømmene om "å bli til noe" utgjør grunnlaget for idealistiske og selvidealiserende handlinger i hverdagen.

(...) the pleasure gained from contemplation of the idealized self-image encourages the belief that one possesses similar qualities. This can only be regarded as true, however, if the individual obtains some external proof, and this must necessarily take the form of conduct in the world. In order to bolster and protect the ideal-

ized self-image the individual must now engage in some character confirming conduct; it becomes necessary to "do good" in order to retain the conviction that one is good (Campbell 1987:214).

Dagdrømmeri og fantasifulle forestillinger om en selv kan på denne måten forstås som et grunnlag for handling og ikke bare, - tja, fantasifulle forestillinger og dagdrømmeri. Å etterligne kjente figurer eller etterstrebe idealiserte personligheter eller stiler er ikke et ønske om å bli noen annen enn deg selv, men en handling som skal kunne signalisere at du innehar noen av de samme kvaliteter, evner, verdier, trosystemer eller kvalifikasjoner som den idealiserte person eller personlighet innehar.

Campbell snakker selvfølgelig mest om voksne. De fleste forbruksforskere gjør det. Men begrepene hans kan like gjerne anvendes for å forstå identitetsutvikling hos barn, kanskje spesielt i de aldersgrupper hvor en forventer overganger og strukturelle endringer, slik som hos de tolvåringene som inngår i min studie. Teorien er faktisk ikke helt ulik en vi kjenner godt til i barne- og ungdomsforskningen, som forteller oss hvor viktig det er for utviklingen til ungdom at en får muligheten til å prøve ut ulike identiteter (Erikson 1968). At rollespill og utkledningslek er viktig i små barns utvikling har blitt akseptert kunnskap som vi nesten ikke trenger argumentere for lenger. Små barns lek er gjerne tett forbundet med læring av roller, normer og verdier.

Men når eldre barn på vei inn i tenårene begynner å flørte med popkulturkulturens bare navler og samfunnskritisk, gjerne amerikansk, gatespråk og musikk blir vi gjerne mer skeptiske. Når barna selv begynner å velge sine rollemodeller, er vi redde for om vi kan stole på deres valg av "gode" karakterer å etterligne, etterstrebe, kopiere eller ønske å bli assosiert med. Her er det jeg mener Campbells teorier levner oss håp om at barna faktisk velger det "gode" i sine selvidealiserende prosjekter framfor det "onde" eller destruktive. Hans teorier gir i alle fall et utgangspunkt for å forstå det handlende barnet og sammenhenger mellom handlinger og verdier på barns forbruksarena.

Drømmen om selvstendighet

Jeg spør Monica hva hun ville gjøre hvis det var noe hun virkelig hadde lyst på og som kostet mer enn hun klarte å spare. Ville hun mase på foreldrene sine for å få det hun ønsket seg?

Monica: Nei, jeg har ikke vært noe så veldig til å mase på sånne ting.

Randi: Du har ikke det, nei.

Monica: I så fall så låner jeg bare. De får det igjen senere.

Randi: Og det får du til? Du får dem til å låne deg penger?

Monica: Ja, de låner av meg, så...

(...)

Monica: (eller så) tenker jeg på å spare litt til, så det er sikkert i butikken enda.

Monica framstiller seg selv som en selvstendig aktør innenfor familiens økonomiske rammer. Hennes sparepenger kan faktisk bety noe hvis familien har lite tilgjengelige kontanter. Ideen om å låne bort penger når det trengs og å låne penger hvis hun finner det nødvendig betyr at Monica har en slags kontroll over deler av familiens totale budsjett. Sparing, å låne og å låne bort blir prosesser i dagliglivets organisering som gradvis bevisstgjør og selvstendiggjør barnet (Gulbrandsen 1998).

Å mase om mer lommepenger eller penger til spesielle ting er dessuten barnslig. Masingen setter Monica i et avhengighetsforhold, eller det setter henne i gjeld til familien, og det liker ikke Monica. Hun vil ha kontroll, slik at hun blir i stand til å foreta sine egne valg.

Oppfordring til å spare blir ofte brukt som ledd i den økonomiske oppdragelsen, som skal lære barna å forvalte penger fornuftig. Likeledes blir lommepenger eller ukepenger ofte satt i forbindelse med arbeidsoppgaver i hjemmet, som å rydde rommet, ta oppvasken, gå ut med søpla osv. Både sparing og forholdet mellom arbeid og penger er økonomiske leksjoner i akkumulasjon, verdi, merverdi og arbeidsetikk. Normene for denne type økonomisk oppdragelse er utbredt og akseptert (Brusdal 1998).

En konsekvens av å lære barna å spare er at de faktisk har penger som de kan bruke, og for noen kan det være snakk om mange penger. Å ha penger innebærer også et ansvar for hvordan pengene brukes. Det å lære seg å spare og å arbeide er derfor ikke bare en gradvis læring av økonomisk selvstendighet fra familien, men en prosess hvor barnet må begynne å reflektere over seg selv som person og foreta valg som de kan stå for, ikke

bare som datter eller sønn eller i relasjon til familien, men som seg selv. Individualiseringsprosessen styrkes av muligheten til å foreta egne valg, og det å forvalte egne penger gjør det mulig å ta forbruksvalg, som er en type handlingsvalg av betydning for denne prosessen.

I et utvalg av 210 tolvåringer i en middels stor norsk by oppga over 70% at de mottok ukepenger fast, mens 25 % oppga at de mottok lomme-penger når de trengte det. Selv om gjennomsnittsbeløpet lå et sted mellom 25 og 50 kroner i uka (i 1997), var ikke dette til hinder for at de sparte deler av "inntekten" med stor entusiasme. Som f.eks. Kristian, som sparer til noe veldig dyrt, noe som koster rundt 3000 kroner, forteller:

Kristian: Jeg får 35 kroner i uka. Det får jeg og da har jeg, jeg mener, jeg sparer 15 av de og så går 20 i lommeboka og så videre, hver uke.

Jeg vil fortelle mer om Kristian og hans spareprosjekt senere i artikkelen, men akkurat her viser jeg til Kristian som et eksempel på at inntektene til 12-åringene ofte ikke står i forhold til prisene på det de ønsker seg i markedet. Da står man gjerne overfor et valg om enten å justere ønskene sine eller å skaffe seg ekstrainntekter. I det samme materialet er det faktisk over halvparten (58 %) som har avtaler om å kunne tjene ekstra penger hjemme. Dette kan være en liste over arbeidsoppgaver hjemme med fast pris som f.eks.: Ta ut søpla i en hel uke: 10 kr., holde gangen ryddig i en uke: 10 kr., støvsuge stue og gang (fredag): 15 kr. osv. Denne typen husarbeid har fleksibel arbeidstid, og kan intensiveres i perioder hvor barnet har behov for ekstra penger. Muligheten for å tjene ekstra penger hjemme oppmuntrer til å kunne spare til ting som det ellers virker helt urealistisk å oppnå.

Ekstrajobber på hjemmefronten er også noe foreldre lett kan administrere. I tillegg oppgir 32 % av utvalget at de hjelper foreldrene med oppgaver knyttet til deres inntektsgivende arbeid, og at de alltid eller nesten alltid får betalt for dette. At 44 % oppgir at de har betalte jobber for andre utenfor familien er kanskje vel så interessant. Arbeidsoppgavene varierer fra barnevakt og plenklipping, til faste småjobber som å dele ut reklame eller levere aviser, eller holde rent i en stall. Selv i de mer faste jobbene må arbeidskontraktene være uformelle, siden barna er 12 år, og etter loven ikke gamle nok til å ha faste arbeidskontrakter.

Oppgaver som gir betaling er med andre ord attraktive. Arbeid er ikke bare en dyd i seg selv, men gjerne et redskap for å tjene penger. Så i valget mellom å justere ønsker og behov eller å finne andre inntektskilder, vil de fleste i mitt materiale forsøke det siste. Det å ha egne penger, enten det er

lite eller mye, gjør det mulig å foreta egne valg. For tolvåringer betyr det å ha penger og det å kunne foreta valg en voksende evne til å ta ansvar, som igjen reflekterer deres streben etter selvstendighet. Å kunne forvalte et lite budsjett gjør det også mulig for barna å gjøre økonomiske feilvurderinger og selv erfare konsekvensene av dette uten at det får fatale resultater. Selv om pengene for en stor del kommer fra den samme kilden, nemlig foreldre og familie, så er det viktig at pengene oppleves som egne. Det er med utgangspunkt i egne penger at barna stiller seg i posisjon til å forhandle sine preferanser og å utvikle kompetanse i å foreta valg.

Drømmen om selvrealiserende objekter

For noen tolvåringer handler sparing om å få pengene til å strekke seg fra en ukelønn til en annen. De sparer ved å ikke bruke alt på en gang. Andre er ikke helt klare for å ta på seg dette ansvaret, og bruker en av foreldrene, som oftest mor, som bank. Mor passer på hvor mye de har tjent og hvor mye de har spart. Hun passer også på at ikke pengene blir brukt til godter og fjas. Som banker flest gir også mor eller far råd om hvordan pengene skal brukes. På denne måten får foreldrene lov til å redigere forbruket og diskutere ønsker. De kan også nekte å betale ut de oppsparte pengene hvis ønskene er i strid med deres overbevisning. Men denne spareformen gir også til syvende og sist en trygghet ved at noen går god for forbruksvalgene. Her vil jeg imidlertid se nærmere på den tredje, og i denne alderen voksende gruppen: De som ikke ville drømme om å spørre mor og far om hva de skal bruke pengene sine til. Og det er sjelden fordi de ønsker å foreta impuls kjøp. De vil bestemme selv.

Å spare til noe dyrt er vanskelig når en har lav inntekt, det kan vel ingen benekte. Kristian grubler litt over dette når vi snakker om hans ukelønnen og hvordan han bruker dem. Han forteller meg at han sparer til en spesiell type sportsutstyr fra en ukelønn på 35 kr, hvor 20 går i lommeboka til generelt forbruk.

Kristian: Ja. jeg sparer jo noe da, som jeg sparer til... sparer til helt golfsett.

Randi: Helt golfsett ja.

Kristian: Ja, det sparer jeg til, ja. Det vil gå sann cirka tre år før jeg får råd til det da har jeg regna (ut). Skal vi se, jeg må spare cirka 3000 kroner for å få det, ... for å dekke det.

Randi: Ja-ha, og de 20 kronene som går i pengeboka da, de blir vel ikke der så lenge?

Kristian: Ne - ei, det kommer jo an på hva jeg har lyst til å kjøpe det. Jeg pleier som regel, nå driver jeg og ikke bruker noe da, for nå prøver jeg å spare litt til jul.

Kristian vet akkurat hva han skal ha. Han vet også at dette er dyrere enn hva han med sannsynlighet har råd til, særlig når jula står for døra og alt annet han også har å tenke på som mat til gullfiskene sine for eksempel. Men han mener alvor med det golfsettet, og han ”scanner” stadig markedet for å finne ut hvor han kan få det billigst.

Marius har det litt på samme måte. Han ønsker seg en Fender, en elektrisk gitar til en pris rundt 5000 kroner. Mens han venter på drømmegitaren, så spiller og øver han på en lånt gitar, og han planlegger å bli veldig god. Han har en fast småjobb som han tjener penger på, og sparer denne lønnen samt alle pengegaver fra familie o.l. i banken for at det skal bli nok penger.

Randi: Du sparer til elektrisk gitar?

Marius: I banken, da, for det er ganske dyrt.

Randi: Så da sparer du også av disse jobbpengene (som du snakket om)?

Marius: Det blir sånn at det jeg får, det setter jeg inn. Penger av familien og sånn.

(...)

Randi: Er det lenge siden du bestemte deg for at du skulle kjøpe deg en elektrisk gitar?

Marius: Ett år siden, kanskje.

Randi: Ja-a, men hva koster en elektrisk gitar, da?

Marius: Det spørs hvilken du skal ha.

Randi: Ja.

Marius: Jeg har lyst på en Fender, da.(...) En sånn som John Lennon brukte.

Randi: Ja, nettopp (...) den er litt dyr...

Marius: Jeg kan kjøpe den brukt da, tenker jeg.

Til tross for litt ulike strategier, så har Kristian og Marius det til felles at de har konkrete objekter som de drømmer om. Ingen av dem ser det som veldig sannsynlig at de vil ha råd til drømmeobjektet med det første, men å

spare til noe og å fortelle høyt at en seriøst sparer til dette eller hint, er en måte å gi denne tingen sitt eget buemerke, for på den måten å nærmest legge beslag på tingens symbolske verdi. Selve sparingen er av det vi i vanlig tale vil kalle symbolsk verdi, men kunsten består i å vise med all tydelig klarhet hvilke valg en har foretatt, slik at denne tingen blir forstått som HAN, selv om det ikke er HANS. Begge guttene her bruker ”sparer til” som en identitetsmarkør knyttet til en drøm om noe de vil bli god i.

Ønsket om det nærmest uoppnåelige kan selvfølgelig avskrives som barnslig eller fortolkes som en slags selvforherligende stormannsgalskap. Men som Campbell uttrykker det innebærer dagdrømmen også en fantasidrevet oppfyllelse av idealer (the imaginative realization of ideals) (Campbell 1987:213). Drømmen fører med seg en væremåte og handlinger som underbygger det idealiserte selvbildet. For barn som må vente lenge, og noen ganger forgjeves på noe som de ønsker seg sterkt, betyr dette at deres handlinger må tale høyere enn deres symbolske materielle utstyr. Å strebe etter et ”image”, et selvilde eller et idealisert bilde av deg selv som person kan knyttes til en materialistisk lengsel, men kombinasjonen av den symbolske kunnskapen og de handlinger som knytter symbolikken til ens egen person gjør dette til en idealistisk prosess snarere enn en egosentrisk materialistisk higen.

Valgets kval og ansvar for konsekvensene

Terje har et dilemma. Sist han brukte sine egne penger på noe kjøpte han seg et par Levisbukser. Men han vokser fort, og etter et par uker var bukse-ene allerede for små.

Terje: Så da ble jeg litt sur når jeg hadde brukt opp alle pengene på en bukse som var for liten, som var så liten.

Han har tenkt på om han kan rette opp tabben ved å selge buksa til sin yngre bror, men han er ikke stor nok enda. De 500 kronene som buksa kosta er mange penger for Terje. Opptil flere måneder med ukelønner.

Terje forteller meg at hvis han ønsker seg dyre klær, så vil moren hans at han skal spare til disse selv, eller sette det på ønskelisten til bursdager eller jul. Dette er ikke uvanlig. Foreldre og barn utarbeider ofte avtaler om sparing, om å jobbe litt ekstra og kanskje møtes på midten for å dekke utgifter til spesielle ting. For det meste handler dette om å vente og å utsette

innkjøp på en måte som skal lære barnet å verdsette tingen de ønsker seg. Tålmodighet blir også gjerne betraktet som en dyd i seg selv, noe som kan læres blant annet gjennom å vente. Uansett om en har penger nok eller om en ikke eier flisa i veggen, så framstår det som et kulturelt ideal og en god og riktig oppdragelsesstrategi å la barna vente på noe godt, eller arbeide litt ekstra for å lære seg å verdsette tingene.

Men når så mye tid, lengsel og venting er investert i ett eneste innkjøp så er barnet også veldig sårbart for å gjøre feil. Det er denne erfaringen Terje sliter med, og som han nå må ta konsekvensene av. En mulig løsning er jo som han sier å prøve å få solgt buksene igjen for å få pengene sine tilbake. Men dette har han ikke lykkes med. Terje viser derimot en annen strategi for å rette opp forbrukstabben sin. Han har skiftet preferanser for klær. Han, som de fleste på denne alderen, er iherdige motstandere av å bli kledd opp som "barn", i klær fra kjedebutikkens barneavdelinger. Så siden han kastet bort muligheten til å slentre inn i ungdommen iført Levis, så har Terje lett og funnet fram til et klesmerke som *"ikke er samme merke, men samme slags klær på en måte"*.

Terje: (Jeg liker de) fordi de er ganske kule og så er de billig.

Terjes nye merke-preferanse har ikke noe negativt barnslig stigma ved seg. Det er voksne klær, forteller han, men de minste størrelsene passer til ham likevel. Samtidig er det viktig at de er billige nok til at han kan spørre sin mor om å kjøpe dem for seg. Han må jo ha klær han også, og han mener at disse klærne faller inn i normalklær-kategorien som han ikke trenger å spare til selv. Han sier at han bruker å være med når mor skal handle for ham, så da er det viktig at han vet hvor de skal gå på forhånd, slik at de ikke ender opp i barneavdelingen på en av kjedebutikkene eller i en av de dyre merkebutikkene hvor han ikke ville fått noe uansett.

På denne måten tar Terje ansvar for sine egne valg. Han kunne sikkert ha skreket seg til en ny Levisbukse og appellert til foreldrenes sympati, men tapet av en Levisbukse er ikke verdt tapet av selvkontroll. Å mase på foreldrene eller gjøre seg vanskelig for noe slikt, er like utenkelig for Terje som for Monica, så vel som for de aller fleste av de 17 barna jeg intervjuet. Å mase om penger tydeliggjør den økonomiske avhengigheten til foreldrene, og det er jo ikke så attraktivt. Dessuten, og kanskje enda viktigere, så underminerer den åpenbare avhengigheten den opplevde rettigheten til å ha en mening.

Forhandlinger om forbruk og rettferdig fordeling

Terje forteller også om hvordan han og hans mor har forhandlet fram en fordeling av utgiftene til Terjes fritidsaktiviteter mellom seg. Dette er utgifter som f.eks. dagskort i slalombakken, medlemskontingenter i idrettslag og foreninger og utstyr som trengs til de ulike aktivitetene. Pengene har selvfølgelig for det meste samme opphav, nemlig familiens samlede inntekt. Men her ser vi nok et eksempel på hvordan en gjennom å gjøre barnet ansvarlig for selv å håndtere og budsjettere en bit av familiens totale budsjett, lærer barnet å bli kjent med hva ting koster. Dette gir også Terje, og andre barn, det privilegium at de kan velge og gjøre prioriteringer på egne vegne.

Terje: (...) for det er liksom bare, jeg skal egentlig bare gå på to (aktiviteter). Men nå er det ikke fotball, liksom, så derfor går jeg på skihopping imens. For å holde meg i form om vinteren.

Randi: Ja. Du er en aktiv gutt du da, (...) både sommer og vinter?

Terje: Hadde sikkert vært gøy å vært med på mer, men har jo ikke råd til alt heller.

Familieøkonomi er i prinsippet basert på et demokratisk ideal, hvor barna skal ha en stemme med, i alle fall i de anliggender som angår dem direkte. Dette er det Ivar Frønes kaller den forhandlingsbaserte familie, hvor individuelle rettigheter, fornuft og selvstendighet har erstattet den gamle modellen av overordning og underordning i beslutninger tatt i familien (Frønes 1995:140) Denne nye familieformen legger vekt på utvikling av individualitet, evne til å kommunisere og ikke minst, evnen til å se seg selv i relasjon til andre.

Det er altså ingen motsetning mellom det å vektlegge individet og individualitet, og det å inngå som en del av et kollektiv, som i denne sammenheng er familien. Individualiseringsprosessen, som lett kan fortolkes som en egosentrisk og selvforherligende øvelse, bærer også en kollektiv moral i seg. Den forhandlingspraksis som også innebærer å se andres behov i sammenheng med sine egne og å veie disse mot hverandre er også en del av det Campbell ville kalle en karakterbekreftende væremåte ("character confirming conduct") (Campbell 1987).

Monica forteller at hun ofte diskuterer klær og musikk og slike ting med vennene sine. Vennene hennes er opptatt av merkeklær, kan hun fortelle, men selv blåser hun egentlig i det ... eller?

Randi: Det blåser du i?

Monica: Ja, jeg har en shorts som jeg bruker på handballen (som er Addidas) men ellers...

Randi: Du har ikke lyst på (slike klær) heller, kanskje?

Monica: Jo, litt kanskje.

Randi: Mm. Hvorfor vil du ikke ha det (de andre vil ha) da?

Monica: Nei, det er så dyrt.

Randi: Det er dyrt, ja.

Monica: Når mamma sier at, nei det er altfor dyrt. Hvis jeg får masse sånn dyre klær og de andre ikke... Eller sånn. For jeg har en søster og en bror, så da blir det litt dumt, for da må de også ha, selvfølgelig, og da blir det dobbelt så dyrt.

Dette er nok et eksempel på et barn fra forhandlingsfamilien, hvor hele familiens økonomi, inklusive rettferdighet mellom søskens behov og ønsker, tas i betraktning før hun definerer hva egne behov og ønsker er. Som Monica selv sier et annet sted i intervjuet, så er det helt urealistisk å bare kjøpe seg alt en har lyst på. Og som det fornuftige familiemedlem som hun er, ser hun heller ikke noe poeng i å tigge foreldrene om å få ting til seg selv.

Randi: Men du har spurt om det hjemme, altså?

Monica: Ja...

Randi: Om du kunne få det?

Monica: Ja... , jeg ønsker meg litt sånn til jul. Da pleier jeg noen ganger å få det.

Jul og bursdag er gode anledninger til å ønske seg dette noe ekstra. Ellers i året vil det bare framstå som mas.

En gradvis selvstendigjøring skjer bl.a. gjennom det å kunne foreta egne valg og å gjøre egne feil. Det er også viktig å bli hørt om hva en liker og ikke liker og om hva ens forventninger er. Å kunne tjene egne penger og å spare til egne forbruksvalg gir styrke til individualiseringsprosessen og til ønsket om selvstendighet. Men en mynt har alltid to sider. Å bli selvstendig betyr også å si farvel til noe av den tryggheten som følger avhengigheten.

Å kle av seg barndommen

Å ta egne valg viser selvstendighet. Å vise hensyn til hele familiens behov og å kunne veie mellom det fornuftige og det umulige er også et tegn på ansvarlighet. Å redigere sine uttrykk i forhold til det en kan mestre og ha råd til, å la handlinger kompensere for manglende eierskap av de riktige objektene, å kunne forhandle om stil og tilegne seg symbolske verdier uten å eie, er alt tegn på barn som er i ferd med å bli ungdom. Men det handler ikke bare om å legge til nytt, nye egenskaper og nye ting som skal bygges utenpå en personlighet og en individualitet. Individualiseringsprosessen når du er tolv år handler også om å trekke fra, om å kle av seg barndommen.

Den halve timen jeg tilbragte sammen med Peter syntes å bli et viktig, nesten terapeutisk møte i hans selvstendigjøring og individualiseringsprosess. Mens vi snakket sammen, ble han nesten overrasket over sine egne ord, og han gikk straks i gang med å redigere sitt personlige uttrykk. Vi hadde snakket om fotball, og Peter sa at han ikke var så veldig opptatt av det lenger. Når vi senere kom inn på hvordan det så ut på rommet hans, ble han veldig opptatt av at han skulle rydde ned fotballplakatene denne dag! Han vil kle av seg fotballgutt-identiteten. Peter forteller også at han leser mye, men han kunne ikke komme på mer en én bok som han likte. Det var en ungdomsroman, og mens vi snakket bestemte han seg for å ønske seg oppfølgeren. Og så gjorde han et poeng av å fortelle meg at han ikke leste Hardy-guttene lenger, og dessuten så var han ikke så opptatt av Donald Duck-blader heller. Han følte behov for å kle av seg Hardy-guttene- og Donald Duck-identiteten sin også.

De fleste unge gutter trenger å ha en viss fotballkompetanse, og Peter spiller gjerne litt fotball med kompiser i uformelle sammenhenger. Men Peter trenger å nedtone sin interesse for fotball for at ikke hans barneidentitet som en som var ”helt oppslukt av fotball” ikke skal overskygge alt annet. Han ser seg selv som en som leser, men han endrer sine litteraturpreferanser for å presentere seg selv som ”en som leser” for meg. Og siden han ikke har så mange referanser til sin nye litteraturliste enda, må han nedtone den litteraturen som har bragt ham til der han er nå. Bit for bit kler Peter av seg de materielle sporene av barndommen for å kunne fortelle meg hvem han er i dag. Han skaper seg selv mens vi snakker ved å skrelle av lag etter lag av fortiden. Og når han så har kledt alle disse tingene av seg, står han igjen med et nytt selv, som han kan begynne å bygge opp igjen og legge til nye sider og dimensjoner ved sin personlighet.

Men selv om han selv overraskes noe over det han sier til meg, så høres det også ut som om han har begynt å ta grep om prosessen mot å bli ungdom. Han har bedt foreldrene sine om et nytt rom, som han har fått. Han forlater barnerommet rent fysisk, for å flytte inn i ungdomsrommet sitt. Problemet med denne flyttingen er at han ennå ikke riktig vet hvordan han skal innrede dette nye rommet til å passe til den nye framvoksende identiteten. Rommet er i seg selv ikke nok, men gir ham en mulighet å arbeide ut i fra. Han forteller at rommet er ganske ryddig, men at det likevel føles ”rotete” samme hva han gjør. Han liker ikke å ha venner på besøk, for det er liksom ikke ”koselig nok”.

Rot har sin egen logikk. Det spiller ingen rolle hvor ryddig det er på Peters rom, så lenge det føles rotete. Rommet har et lintøyskap som hans mor ”bestemmer over”. Det har en TV uten kabel som hans far hadde lovet å ordne for ham. Det er irriterende at han alltid må vente så lenge på at ting blir gjort, sier han. Dessuten finnes det noen souvenirs fra det fjerne østen som bare står der etter noen venner av familien som har vært på reise. Han liker ikke dem heller. Så rommet er vel ikke så rotete i seg selv, men det gir liksom ikke noe bilde av den Peter som han vil presentere for sine venner. Han forandrer seg. Han er i forandring. Og han venter. Ikke bare på at TV’en skal fikses, men på at ting skal falle på plass. Han vil begynne å leve der.

Monica liker å ha venner på besøk, selv om hun deler et rom med lillesøsteren sin. De har funnet en måte å dele inn rommet på som gir dem hver sine personlige områder. Hun forteller at hun skal få eget rom til høsten.

Randi: Ja, så det blir ålreit å ha eget rom?

Monica: Ja, det blir så rotete der, for hun roter så fælt.

Randi: Roter hun så fælt, lillesøsteren din? Ja vel. Kommer du til å ha det helt ryddig, du da?

Monica: Njei, jeg vet ikke det, men det er i hvert fall ... mitt eget.

Igjen, faktisk rot er ikke egentlig det store problemet. Ønsket er å ha et eget rom, med eget rot, som speiler en selv, det nye unge selv et som er ryddet for barndommens rot og rusk. Hvordan ”det egne” rommet er utformet legger føringer på hva en gjør der, hvem en inviterer inn i det sosiale livet, men er også med på å forme forståelsen av seg selv som person (Gulbrandsen 1998:76-81).

Mens vi venter på ungdommen

Å vente handler om så mye mer enn å lære seg tålmodighet. For igjen å låne Colin Campbells ord, så er perioden mellom å ønske seg noe og muligheten til å kjøpe det du ønsker deg en periode som gir rom for refleksjon rundt hva denne tingen kan gjøre for deg (Campbell 1987). Å fantasere og tenke rundt et selvilde eller et idealisert selv utgjør grunnlaget for å drømme deg selv til ”å bli noen”. Det idealiserte selv er deler som er satt sammen til å utgjøre en hel og udelelig person, en trygg visshet om hvem du ønsker å være og hva du ønsker å representere.

Anthony Giddens hevder at formingen av personligheten ikke kan skje innenfor en kognitiv og begrepsmessig ramme av felles meninger, men må og vil være knyttet til et underliggende følelsesmessig engasjement (Giddens 1991:38). Campbell argumenterer også for at materielle eiendeler bare fungerer som ytre bevis for et idealisert selvilde. På linje med det Giddens kaller et underliggende følelsesmessig engasjement, foreslår Campbell at individet vil handle slik at det understreker dets grunnleggende karakter, utføre handlinger formet av den du ønsker å være som skal overbevise både deg selv og andre om hvem du egentlig er.

Tolvåringer kan ikke skaffe seg klær, sportsutstyr eller samleobjekter på impuls, ganske enkelt fordi de har begrensede økonomiske midler i raskt omløp. De materielle uttrykkene er der likevel som en mulighet, selv om de ikke nødvendigvis er i barnas eiendom. I overgangen til ungdom er barna i en posisjon hvor konstruksjon av selvbildet er mulig både gjennom dagdrømmeri, symbolsk tilegnelse av objekter og gjennom å ønske seg ting. Spesielle væremåter og handlinger er med på å understreke den sosiale aspirasjonen og kan delvis erstatte det identitetsskapende objektet. Aspirasjonen blir mer troverdig ved at barna tilegner seg en ”smak” for det ene eller det andre. På denne måten kan ønskene og lengslene i seg selv være en form for symbolsk kapital som er omskapt til anerkjente verdier (Bourdieu 1990:133-135).

Deres begrensede tilgang til økonomiske midler kan også gi grunnlag for alternative ytre kjennetegn som uttrykk for hvem de er. Uansett hvordan vi velger å tenke på det så skjer det noe i relasjonen mellom den materielle, eller om en vil, den kommersielle verden og barnet, mens barnet venter på å skaffe seg egne ting. Denne perioden av venting, drøm og lengsel er en del av den prosessen hvor barna begynner å ta grep om seg selv og sin egen utvikling. De er fortsatt avhengige av foreldre og foresatte for å få kost, losji og beskyttelse, men de modnes gradvis som individer og de

trenger å oppleve seg selv som noe annet enn et familiemedlem, som noe helt for seg selv. Et av de prosjektene som er tilgjengelige for dem i denne løsrivelsesprosessen er utviklingen og formingen av en egen individualitet. Mye av selvstendiggjøringsprosessen er styrt og tilrettelagt av voksne, men utviklingen og formingen av egen individualitet er et prosjekt som er tilgjengelig for barnet selv til å ta grep om.

Å ha egne penger eller råderett over noen penger er, som vist her, en viktig faktor i barnas liv som gjør det mulig å foreta egne valg og som legitimerer det å ha egne preferanser. Evnene til å velge er også sterkt knyttet til evnen til å redigere hvordan en skaper et uttrykk for en personlighet som andre kan forstå. Det å ha tilgang til penger eller i alle fall å ha en mulighet til å spare til innkjøp av ting som symbolsk uttrykker noe av ens grunnleggende karakter, gir valgene og preferansene mer vekt. I venteperioden mellom barn og ungdom, mellom ønske og innkjøp, ligger det et mulighetsrom hvor individuelle valg kan komme til syne. Innenfor et helt univers av muligheter er symbolske meninger og kunnskapssystemer forhandlet og brukt som byggestener i en personlig biografi: de ting, kjennemerker og egen-skaper som du gjerne vil bli gjenkjent og husket gjennom.

Men individualiseringsprosessen er ikke bare en redigering av ønsker og drømmer. Det er også en reise innover, eller en selvransakelsesprosess. Personligheten er ikke bare et spørsmål om valg mellom uttrykk. De valg som blir foretatt skal kunne reflektere den personlighet en har, som ifølge Giddens er knyttet til et følelsesmessig engasjement for verden eller som ifølge Campbell kan kalles det idealiserte selvet.

Siden alle de kulturelle og normative forventninger som knyttes til barnet og barndommen, ikke er barnets eget valg, blir det viktig å kle av seg disse elementene av barndom, før det selv kan bygge opp en personlighet som er individuell og valgt. Barndommen må ryddes bort for å gi plass til nye uttrykk.

Når tolvåringer holder på med det vi kan kalle materiell praksis, når de pynter seg, handler, diskuterer utstyr og stiler, dekorerer rommene sine eller gir gaver til hverandre, er dette fordi i disse praksisene og på disse arenaene er det mulig å vise og prøve sine evner til å velge. Det å kunne motta og sortere mengder med informasjon, å kunne orientere seg i et vell av tilbud og å kunne diskriminere mellom hva som er bra og hva som er dårlig, å kunne stille seg kritisk osv. er alt en del av evnen til å velge. Og evnen til å foreta kritiske vurderinger og valg er kanskje noe av det vi håper og forventer at våre barn skal utvikle i en verden hvor dette ser ut til å bli en stadig viktigere kompetanse.

Konsekvensene av de nye valg som et barn gjør kan være store, så det er kanskje et poeng at denne overgangen mellom barndom og ungdom er gradvis og innebærer en del venting. I ungdommens venterom kan tolvåringene gradvis forme og bearbeide sin egen biografi mellom det de må si farvel til og det de aspirerer til. De øver seg på å foreta valg, og på å ta konsekvensene av disse valgene i møtet med en verden hvor deres historie, biografi og livsløp mer og mer blir forstått som den enkeltes ansvar og valg, og hvor tradisjonelle forventninger og skjebnetro er tonet ned.

Litteratur

- Bourdieu, P. 1990. *In Other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Brusdal, R. 1998. *Lommepenger, ekstrapenger og lærepenge. Om foreldre som forsørgere og oppdragere*. Rapport nr. 6. Lysaker: Statens Institutt for Forbruksforskning, SIFO.
- Campbell, C. 1987. *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Erikson, E.H. 1968. *Identity, Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Frønes, I. 1995. *Among Peers. On the Meaning of Peers in the Process of Socialization*. Oslo: Scandinavian University Press
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gulbrandsen, L.M. 1998. *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.

Randi Wærdahl
Childwatch International Research Network
Postboks 1132, Blindern
N-0317 Oslo, Norge
e-post: randi.wardahl@childwatch.uio.no